

Norge og Island fra 1397 til 1660, skrevet af Jens E. Olesen, der er professor i historie ved universitetet i Greifswald, og en tilsvarende for Sverige og Finland af hans kollega i Greifswald, Werner Buchholz. Bindet slutes med en større afhandling af Tore Nyberg, der i en menneskealder og indtil 2001 var lektor i middelalderens historie ved Syddansk Universitet i Odense: *Das religiöse Profil des Nordens – Die Entwicklung von Kirchlichkeit und Frömmigkeit in den skandinavischen Ländern vom Späten Mittelalter bis zum Konfessionellen Zeitalter*.

I sin indledning understreger Matthias Asche, at de nordiske lande først og fremmest var modtagere af de nye reformatoriske idéer fra Tyskland, men at Sverige i stormagtstiden frem til 1720 med sin aktive kirke- og kulturpolitik i de svenske provinser syd for Østersøen lod disse idéer komme tilbage til kontinentet og påvirkede de protestantiske kirker der. Desværre giver han ikke nogen konkrete eksempler på denne interessante teori.

De to store kapitler af Jens E. Olesen og Werner Buchholtz giver begge udmærkede oversigter over de nordiske landes historie med særlig vægt på kirken og åndslivets historie på reformationstiden. Man kan dog undre sig over, at Jens E. Olesen tilsyneladende ikke tillægger Christians 3.s konfiskation af bispe- og kirkegodset nogen særlig betydning, selv om det dog drejede sig om en betragtelig del af landets landbrugsjord. Det er også mærkeligt, at der igennem hele bogen optræder en svensk konge ved Navn Gustav Eriksson. Omfattende studier viser, at der er tale om ingen ringere end Gustav 1. Vasa, som dog både i Norden og i Europa er velkendt under dette navn.

Værre er det, at Tore Nybergs glimrende afhandling om Nordens religiøse profil bryder dispositionen og fører til overlapninger og gentagelser. Således nævnes det stockholmske blodbad 1520 af alle tre forfattere (s. 36, s. 128-30 og s. 258-60) med ret divergerende tolkninger af Christians 2.s motiver, uden at det har givet anledning til kommentarer eller henvisninger i teksten. Det virker faktisk som om, de tre forfattere har skrevet deres bidrag uden nogen form for samarbejde eller koordinering, hvilket kunne have givet en bedre bog.

Hele serien lægger vægt på god dokumentation. På den baggrund kan det undre, at kun Mathias Asches bidrag er forsynet med fodnoter med særdeles fylde henvisninger til kilder og litteratur, men til gengæld ingen litteraturliste. De øvrige tre bidrag har ingen noter, men hver sin litteraturliste med ikke så få ens henvisninger.

I betragtning af, at dette værk henvender sig til studerende og forskere, som har brug for at anvende bogen til at skaffe sig yderligere informationer, er manglen på noter meget kritisabel. Det havde været så enkelt for hver forfatter at forsyne sine tekster med korte henvisningsnoter (forfatter, årstal, sidetal) og til slut en fælles litteraturliste. »*Keine Hexerei, nur Behändigkeit*«.

Karl-Erik Frandsen

Britain and the Baltic. Studies in Commercial, Political and Cultural Relations 1500- 2000. Edited by PATRICK SALMON and TONY BARROW. University of Sunderland Press, 2003, 358 s., £17,95.

Den foreliggende bog er resultatet af en konference afholdt ved universitetet i Durham i 1999 med emnet *Britain and the Baltic: East Coast Connections*. Af 30 foredrag på konferencen har redaktionen udvalgt 18 bidrag, som i omarbejdet form er trykt i bogen.

Allerede i 1500-tallet var Østersøområdet leverandør af en række produkter,

der var af afgørende betydning for den engelske økonomi og skibsbygning, som tømmer, tjære og beg, hør og hamp samt jern, mens de engelske og skotske skibe i første række leverede klæde men senere også kul og kolonialvarer.

Det er derfor naturligt, at en lang række af artiklerne i bogen netop belyser forskellige aspekter af samhandlen mellem Østersøområdet og De britiske Øer. De dansk-svenske krige mellem 1563 og 1720 betød på mange måder en afbrydelse eller en omlægning af denne handel, ligesom konkurrencen fra Nederlandene var et vigtigt moment i den britiske handelspolitik. Disse problemer bliver ligeledes diskuteret i flere bidrag.

Den omfattende handel førte også til kulturelle forbindelser og en ikke ubetydelig udvandring af købmænd og håndværkere fra Skotland og England til Østersølandene, ikke mindst til Helsingør og Göteborg, hvilket behandles i en grundig artikel af Martin Åberg fra Stockholm.

Lektor Jørgen Sevaldsen, Københavns Universitet, har leveret et interessant bidrag til bogen om det britiske syn på Danmark formidlet gennem engelske ambassadører. Det drejer sig ikke kun om den berømte Robert Molesworth med hans skarpe kritik af den danske enevælde fra 1692, men også om hans to efterfølgere som ambassadører fra en langt senere periode, nemlig Anne Warburton (1976-1983) og James Mallon (1983-86). Ikke mindst den sidstnævntes beskrivelse af danskerne som en stamme og ikke som en nation og deres vægt på konsensus og kompromis snarere end på en effektiv ledelse gav anledning til nogen selvransagelse og diskussion.

Der er ingen tvivl om, at bogen og konferencen belyser et forsømt emne i forskningen og viser, hvilke talrige muligheder der er for at udvikle udforskningen af relationerne mellem Storbritannien og Østersøområdet igennem tiden.

Karl-Erik Frandsen

JOSTEIN FET: *Skrivande bønder. Skriftkultur på Nord-Vestlandet 1600-1850*. Oslo: Det Norske Samlaget 2003, 435 s.

Denne fascinerende bog kan læses som et selvstændigt værk, og den bør finde et bredt publikum. Men reelt er der tale om et bind 2, der knytter sig til Jostein Fets bog fra 1995 om *Lesande bønder* (anmeldt i HT bd. 97, hft. 2).

Derfor først nogle få ord om »bind 1« og dets betydning. Emnet i Fets første bog var læsning og bøger blandt norske bønder, primært i området Sunnmøre (mellem Bergen og Trondheim) i perioden ca. 1690-1840. Ud fra gennemgang af bl.a. over 16.000 skifteregistreringer kunne Fet påvise, at bøger havde været til stede i de norske bondesamfund helt fra periodens begyndelse, og at mængderne af trykt litteratur i private bondehjem voksede markant i løbet af 1700- og 1800-tallet. I første omgang vakte disse resultater ingen større opsigt. Fet selv var ikke gået ind i nogen eksplicit polemik mod ældre forskning i sit meget empirisk anlagte studium. Men efterhånden har der navnlig blandt yngre litteraturforskere bredt sig en erkendelse af, at Fets bog reelt har hamret en solid pæl igennem en af de store myter i norsk kultur- og litteraturhistorie, nemlig forestillingen om bondesamfundet som i al væsentligt en mundtlig kultur; og at Fet har fremlagt grundlaget for en ny forståelse af norsk kommunikations- og kulturhistorie.

Det er dette grundlag, som bindet om *Skrivande bønder* udvider og uddyber. Bogen, hvormed den 80-årige Fet kan afrunde sit livsværk, kan endda på nogle måder siges at være endnu mere imponerende og banebrydende end forgæn-